

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ของ นักศึกษา
ระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ของนักศึกษา คณะศิลปกรรม
ในด้าน โบราณสถาน และ ศิลปโบราณวัตถุ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย
2. รูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย
3. การส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็น นักศึกษา คณะศิลปกรรม สาขา วิชาศึกษาศาสตร์ ที่กำลังศึกษา
อยู่ในระดับปริญญาตรี ปีที่ 1 และปีที่ 2. ภาควิชาศิลปกรรม ศิลปประจำชาติ ออกแบบศิลปประยุกต์
และหัตถกรรม จำนวน 530 คน ซึ่งเลือกมาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง (random sampling)
สาขาละ 50% ด้วยวิธีจับสลาก จะได้ 258 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า หลักสูตร เอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน
สนทนากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย จากนั้นได้สร้างแบบสอบถามขึ้น 1 ชุด
เพื่อสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักศึกษา คณะศิลปกรรม ระดับปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคล แบบสอบถามมี 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้คำถาม
แบบตรวจสอบรายการ (checklist) ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น
ของนักศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เกี่ยวกับ โบราณสถาน และ ศิลปโบราณวัตถุ ในด้านบทบาท

ของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย รูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย การส่งเสริม และเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่า (rating scale) ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended) ถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่น ๆ หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะ นำมาปรับปรุงแก้ไขภายใต้การให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำไปทดลองใช้ (try out) กับนักศึกษาที่มีช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาข้อบกพร่องในการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แล้วจึงนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาคณะศิลปกรรม สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จำนวน 267 คน ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามคืนจากนักศึกษา จำนวน 258 ชุด คิดเป็นร้อยละ 96.63

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสถิติ คือ ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามนำมาแจกแจงความถี่ และวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละแล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง ตอนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวกับความคิดเห็นเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำมาหาค่ามัธยฐานเลขคณิต ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง ตอนที่ 3 ของแบบสอบถามแบบปลายเปิด (open-ended) ที่เป็นส่วนของข้อเสนอแนะ ปัญหา อุปสรรค และความคิดเห็นอื่น ๆ ผู้วิจัยนำเสนอในรูปของความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปะประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม ส่วนใหญ่เป็นชาย มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็นนักศึกษาภาควิชาหัตถกรรม มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยมากมีความสนใจศิลปสากลเท่าเทียมกับศิลปไทย ส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานมาก่อน และนักศึกษาคณะศิลปกรรมเคยได้รับความรู้เกี่ยวกับ

การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยจากทางโทรทัศน์มากที่สุด

นักศึกษากาชาศิลปกรรมส่วนใหญ่เป็นชาย มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็นนักศึกษา สาขาวิชาศิลปภาพพิมพ์ มีความสนใจ ต่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ในระดับมาก และปานกลาง และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับมาก สนใจศิลปสากลเท่า เทียมกับศิลปะไทย ส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานมาก่อน และมีความสนใจมากเกี่ยวกับการสงวนและ คุ้มครองโบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยจาก แหล่งความรู้ด้านโทรทัศน์มากที่สุด

นักศึกษากาชาศิลปประจําชาติ ส่วนใหญ่เป็นชาย มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็นนักศึกษาวชิชาเอกหัตถศิลป์ มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยใน ระดับมาก สนใจศิลปสากลน้อยกว่าศิลปะไทย ส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานมาก่อน และมีความสนใจมาก ในเรื่องการสงวนและคุ้มครองโบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ศิลปกรรมไทยจากแหล่งความรู้ด้านทัศนศึกษามากที่สุด

นักศึกษากาชาวิชาออกแบบศิลปประยุกต์เป็นชายมากกว่าหญิง มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็นนักศึกษาวชิชาเอกออกแบบตกแต่งและพาณิชย์ศิลป์ มีความสนใจและเห็นความสำคัญ ของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับมาก สนใจศิลปสากลเท่าเทียมกับศิลปะไทย ส่วนใหญ่ไม่เคย ทำงานมาก่อน และมีความสนใจมากในเรื่องการสงวนและคุ้มครองโบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยจากแหล่งความรู้ด้านโทรทัศน์มากที่สุด

นักศึกษากาชาวิชาหัตถกรรม เป็นชายมากกว่าหญิง มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็น นักศึกษาวชิชาเอกเครื่องดินและเครื่องทอ-ย้อม มีความสนใจด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยใน ระดับปานกลาง และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับมาก มีความสนใจ ศิลปสากลเท่าเทียมกับศิลปะไทย ส่วนใหญ่ไม่เคยทำงานมาก่อน มีความสนใจมากในเรื่องการสงวน และคุ้มครองโบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยจาก แหล่งความรู้ด้านโทรทัศน์มากที่สุด

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

ก. ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา
ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปะประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชา
ทัศนกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณา
โดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย และ เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิด
เห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง จำนวน 1 ข้อ คือ ข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยม
เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย ความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ จำนวน
1 ข้อ คือ ข้อ 13 ศิลปกรรมไทยมิใช่เป็นสมบัติของคนไทย แต่เป็นสมบัติของโลก จึงต้องอนุรักษ์ไว้
นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยม
เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย

นักศึกษาศิลปกรรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนกับการ
 อนุรักษ์ศิลปกรรมไทยเมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย และ เมื่อ
 พิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง
 จำนวน 1 ข้อคือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย
 ความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 1 ข้อคือข้อ 13 ศิลปกรรมไทยมิใช่เป็นสมบัติของคนไทย
 แต่เป็นสมบัติของโลกจึงต้องอนุรักษ์ไว้ นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยทุกข้อ ข้อที่มีค่า
 เฉลี่ยสูงสุด คือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย

นักศึกษาศิลปะประจำชาติ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชน
 กับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย และ
 เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็นนักศึกษามีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง
 จำนวน 1 ข้อคือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย
 นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยม
 เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แกเด็กแต่เยาว์วัย

นักศึกษาศิลปะประยุกต์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของ
 ประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็น

ด้วย และเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษาจะมีความคิดเห็นในระดับ เห็นด้วยอย่างยิ่งจำนวน 2 ข้อคือข้อ 2 หากพบโบราณสถานหรือศิลปโบราณวัตถุที่ชำรุดเสียหาย ควรแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทราบและข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้ แก่เด็กแต่เยาว์วัย มีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 1 ข้อคือข้อ 13 ศิลปกรรมไทยมีขั สมบัติของคนไทยแต่เป็นสมบัติของโลกจึงต้องอนุรักษ์ไว้ นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก เด็กแต่เยาว์วัย

นักศึกษาภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนกับ การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย และ เมื่อ พิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง จำนวน 1 ข้อ คือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่เด็กแต่เยาว์วัย นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยทุกข้อ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือข้อ 9 ควรปลูกฝังค่านิยม เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่เด็กแต่เยาว์วัย

ข. ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา 4 ภาควิชา คือ ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และ ภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณา รายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษาจะมีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 6 ข้อ คือ ข้อ 15 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโบราณสถาน เช่น การสร้างสวน ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น หรือขุดปรับที่ดินเพื่อทากน เป็นการทําลายหลักฐานทางวิชาการ ข้อ 16 การรื้อถอนอาคารเก่า เพื่อสร้างอาคารใหม่ให้เหมือนเดิม เป็นการอนุรักษ์โบราณสถาน ข้อ 20 การปั้นเต็มแต่งลวดลายปูนปั้นที่ชำรุดของโบราณสถานให้กลับสมบูรณ์ เป็นการเสริมความงามแก่โบราณสถาน ข้อ 21 ผู้ที่ทําการอนุรักษ์ บูรณะ ซ่อมแซมศิลปกรรมไทยคือนายช่างศิลปกรรม และนักโบราณคดีเท่านั้น ข้อ 24 การนำศิลปโบราณวัตถุที่มีคุณค่าไปถวายวัดเป็นวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 25 การ นำศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปเก็บไว้ในที่เตรียมการ แล้วจำลองวัตถุขึ้นมาจัด แสดงแทน เป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 1 ข้อคือ

ข้อ 26 การจัดสร้างที่เก็บศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานในเขตโบราณสถาน ทำให้มีคุณค่ากว่าที่จะจัดสร้างในที่อื่น นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 23 มนุษย์เป็นผู้ทำลายโบราณสถาน และศิลปโบราณวัตถุมากกว่าภัยธรรมชาติและภัยจากพืชจากสัตว์

นักศึกษาศาสนาวิชาศิลปกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจจำนวน 6 ข้อ คือข้อ 15 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโบราณสถาน เช่น สร้างสวน ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือขุดปรับที่ดินเพื่อทำถนนเป็นการทำลายหลักฐานทางวิชาการ ข้อ 19 การซ่อมแซมแจกันโบราณที่ชำรุดบางส่วนให้สมบูรณ์เหมือนของเดิมเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 20 การปั้นเต็มแต่งลวดลายปูนปั้นที่ชำรุดของโบราณสถานให้กลับสมบูรณ์ เป็นการเสริมความงามให้กับโบราณสถาน ข้อ 21 ผู้ที่ทำการอนุรักษ์ บูรณะ ซ่อมแซมศิลปกรรมไทยคือนายช่างศิลปกรรมและนักโบราณคดีเท่านั้น ข้อ 24 การนำศิลปโบราณวัตถุที่มีคุณค่าไปถวายวัดเป็นวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 25 การนำศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปเก็บไว้ในที่เตรียมการแล้วจากของวัดนั้นมาจัดแสดงแทนเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 1 ข้อคือ ข้อ 26 การจัดสร้างที่เก็บศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานในเขตโบราณสถาน ทำให้มีคุณค่ากว่าที่จะจัดสร้างในที่อื่น นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 27 ร้านค้าของที่ระลึก ร้านอาหาร จัดไว้นอกเขตโบราณสถานดีกว่าอยู่ในเขตโบราณสถาน

นักศึกษาศาสนาวิชาศิลปประจําชาติ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 6 ข้อ คือข้อ 15 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโบราณสถาน เช่น การสร้างถนน ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือขุดปรับที่ดินเพื่อทำถนนเป็นการทำลายหลักฐานทางวิชาการ ข้อ 16 การรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อสร้างอาคารใหม่ให้เหมือนเดิมเป็นการอนุรักษ์โบราณสถาน ข้อ 20 การปั้นเต็มแต่งลวดลายปูนปั้นที่ชำรุดของโบราณสถานให้กลับสมบูรณ์เป็นการเสริมความงามแก่โบราณสถาน ข้อ 21 ผู้ที่ทำการอนุรักษ์ บูรณะ ซ่อมแซมศิลปกรรมไทย คือ นายช่างศิลปกรรมและนักโบราณคดี

เท่านั้น ข้อ 24 การนำศิลปโบราณวัตถุที่มีคุณค่าไปถวายวัดเป็นวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 25 การนำศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปเก็บไว้วันที่เตรียมการแล้วจากวัดนั้นมาจัดแสดงแทนเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 1 ข้อ คือข้อ 26 การจัดสร้างที่เก็บศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานในเขตโบราณสถานทำให้มีคุณค่ากว่าที่จะจัดสร้างในที่อื่น นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 23 มนุษย์เป็นผู้ทำลายโบราณสถานและศิลปโบราณวัตถุมากกว่าภัยธรรมชาติและภัยจากพืชจากสัตว์

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 5 ข้อ คือ ข้อ 15 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโบราณสถาน เช่น การสร้างสวน ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือขุดปรับที่ดินเพื่อทำถนนเป็นการทำลายหลักฐานทางวิชาการ ข้อ 16 การรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อสร้างอาคารใหม่ให้เหมือนเดิมเป็นการอนุรักษ์โบราณสถาน ข้อ 21 ผู้ที่ทำการอนุรักษ์ บูรณะซ่อมแซมศิลปกรรมไทยคือนายช่างศิลปกรรมและนักโบราณคดีเท่านั้น ข้อ 24 การนำศิลปโบราณวัตถุที่มีคุณค่าไปถวายวัดเป็นวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 25 การนำศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปเก็บไว้วันที่เตรียมการแล้วจากวัดนั้นมาจัดแสดงแทนเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 2 ข้อคือข้อ 20 การปั้นเต็มแต่งลาดลายปูนปั้นที่ซากรุดของโบราณสถานให้กลับสมบูรณ์เป็นการเสริมความงามให้แก่โบราณสถานและข้อ 26 การจัดสร้างที่เก็บศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานในเขตโบราณสถานทำให้มีคุณค่ากว่าที่จะจัดสร้างในที่อื่น นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 22 การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยไม่ก้าวหน้าเพราะขาดงบประมาณและผู้เชี่ยวชาญ และข้อ 27 ร้านค้าของที่ระลึก ร้านอาหารจัดไว้นอกเขตโบราณสถานดีกว่าอยู่ในเขตโบราณสถาน

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และเมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษา มีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 6 ข้อ คือข้อ 15 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโบราณสถาน เช่น การสร้างสวน ปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นหรือขุดปรับที่ดินเพื่อทำถนนเป็นการทำลายหลักฐานทางวิชาการ ข้อ 16 การรื้อถอนอาคารเก่า

เพื่อสร้างอาคารใหม่ให้เหมือนเดิมเป็นการอนุรักษ์โบราณสถาน ข้อ 20 การปั้นเต็มแต่งลาดลาย
ปูนปั้นที่ซากรุดของโบราณสถานให้กลับสมบูรณ์เป็นการเสริมความงามให้แก่โบราณสถาน ข้อ 21 ผู้
ที่ทำการอนุรักษ์บูรณะ ซ่อมแซมศิลปกรรมไทย คือนายช่างศิลปกรรมและนักโบราณคดีเท่านั้น ข้อ
24 การนำศิลปโบราณวัตถุที่มีคุณค่าไปถวายวัดเป็นวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ข้อ 25 การนำ
ศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปเก็บไว้ในที่เตรียมการแล้วจากวัดถุนั้นมาจัดแสดง
แทนเป็นการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 1 ข้อคือข้อ 26
การจัดสร้างที่เก็บศิลปโบราณวัตถุหรือชิ้นส่วนของโบราณสถานทำหิมคุณค่ากว่าที่จะจัดสร้างในที่อื่น
นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 23 มนุษย์เป็นผู้ทำลาย
โบราณสถานและศิลปโบราณวัตถุมากกว่าภัยธรรมชาติและภัยจากพืชจากสัตว์

ค. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา
ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปะประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปะประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม
มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความ
คิดเห็นในระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษาจะมีความคิดเห็น
ในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 4 ข้อ คือข้อ 33 สถานศึกษาด้านศิลปะเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์
ศิลปกรรมไทยน้อยกว่าศิลปะสาขาอื่น ข้อ 35 บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรม
ไทยมีน้อยเกินไปจนไม่สามารถถ่ายทอดหรือให้การศึกษากับประชาชนได้ ข้อ 38 ปัจจุบันสื่อมวลชน
เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ ข้อ 39 บทความ
งานหนังสือพิมพ์ วารสาร เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยได้รับความสนใจเป็นอย่างดี นอกนั้นมีความ
คิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 43 ถ้าประเทศไทยไม่มีศิลปกรรมไทยจะทำ
ให้นักต่างชาติไม่รู้จักประเทศไทย

นักศึกษาศิลปกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่
การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมเป็นความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย เมื่อ
พิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็นของนักศึกษา มีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน
2 ข้อ คือข้อ 33 สถานศึกษาด้านศิลปะเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยน้อยกว่าศิลปะ
สาขาอื่น ข้อ 38 ปัจจุบันสื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่ประชาชน
อย่างเพียงพอ มีความคิดเห็นในระดับไม่เห็นด้วย จำนวน 1 ข้อคือข้อ 39 บทความงานหนังสือพิมพ์

วารสาร เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยได้รับความสนใจเป็นอย่างดี นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 43 ถ้าประเทศไทยไม่มีศิลปกรรมไทยจะทําให้ชาวต่างชาติไม่รู้จักประเทศไทย

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยรวมเป็นความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษาจะมีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 4 ข้อคือข้อ 33 สถานศึกษาด้านศิลปะเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยน้อยกว่าศิลปะสาขาอื่น ข้อ 38 ปัจจุบันสื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ ข้อ 39 บทความในหนังสือพิมพ์วารสาร เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยได้รับความสนใจเป็นอย่างดี ข้อ 41 การจัดประกวดคำขวัญเกี่ยวกับอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยเป็นการช่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยที่ได้ผล นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 43 ถ้าประเทศไทยไม่มีศิลปกรรมไทยจะทําให้ชาวต่างชาติไม่รู้จักประเทศไทย

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยรวมเป็นความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษาจะมีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 2 ข้อ คือข้อ 33 สถานศึกษาด้านศิลปะเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยน้อยกว่าศิลปะสาขาอื่น ข้อ 38 ปัจจุบันสื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ นอกนั้นมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 36 กฎหมายพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในปัจจุบันไม่สามารถป้องกันการทําลายศิลปกรรมไทยได้

นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย เมื่อพิจารณาโดยรวมเป็นความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละข้อคิดเห็น นักศึกษามีความคิดเห็นในระดับไม่แน่ใจ จำนวน 3 ข้อ คือ ข้อ 33 สถานศึกษาด้านศิลปะเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยน้อยกว่าศิลปะสาขาอื่น ข้อ 38 ปัจจุบันสื่อมวลชนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ และข้อ 39 บทความในหนังสือพิมพ์ วารสาร เรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

ได้รับความสนใจเป็นอย่างดี นอกนั้นมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วย ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือข้อ 35 บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยมีน้อยเกินไปจนไม่สามารถถ่ายทอดหรือให้การศึกษากับประชาชนได้

จากแบบสอบถามปลายเปิด นักศึกษาคณะศิลปกรรม ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม นักศึกษาได้เสนอความคิดเห็นโดยสรุปว่า ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย รัฐบาลขาดงบประมาณในการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยอย่างเพียงพอ ขาดบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญ ขาดการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับประชาชนในด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย พร้อมทั้งกฎหมายและพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถานและศิลปโบราณวัตถุไม่รัดกุมพอที่จะปกป้องรักษาศิลปกรรมไทย

ความคิดเห็นด้านบทบาทของนักศึกษาในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาคณะศิลปกรรมได้ให้ข้อ เสนอแนะว่า นักศึกษาควรมีบทบาทในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย โดยช่วยกันดูแล รักษา และส่งเสริมศิลปกรรมไทยด้วยการให้ความรู้แก่ผู้อื่น เช่น แนะนำนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เห็นคุณค่าของศิลปกรรมไทย พร้อมทั้งนักศึกษาควรช่วยกันรับผิดชอบสมบัติของชาติไทยในฐานะที่เป็นชาวไทยคนหนึ่ง

นักศึกษาภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และ ภาควิชาหัตถกรรม ได้ให้ข้อ เสนอแนะ เกือบเหมือนกันทั้งหมด โดยสรุปได้ว่า ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจ และไม่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย รัฐบาลขาดงบประมาณในการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยอย่างเพียงพอ ขาดบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญรับผิดชอบและดูแลศิลปกรรมไทย กฎหมายและพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถานศิลปโบราณวัตถุไม่รัดกุมพอ มีการลักลอบขุดของเก่าขาย หรือส่งออกนอกประเทศ ขาดการดูแลศิลปกรรมไทยอย่างทั่วถึง และประชาชนส่วนใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

ความคิดเห็นด้านบทบาทของนักศึกษาในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษา ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และ ภาควิชาหัตถกรรม ได้ให้ข้อ เสนอแนะว่า นักศึกษาควรมีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย โดยให้การช่วยกันดูแล รักษา สนับสนุน และให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ส่งเสริม และให้ความรู้กับประชาชนทั่วไปให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผลการวิจัย ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ของ นักศึกษาระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พบว่า

นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา 4 ภาค วิชา คือ ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปะประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และ ภาควิชาทัศนกรรม เป็นนักศึกษาชายมากกว่าหญิง มีอายุระหว่าง 21-25 ปี เป็นนักศึกษาสาขา วิชาทัศนกรรมเป็นส่วนใหญ่ มีความสนใจและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยมาก ไม่เคยมีประสบการณ์ทำงานมาก่อน และนักศึกษาคณะศิลปกรรมส่วนใหญ่เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยจากทางโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาได้รับความรู้จากหนังสือพิมพ์ ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิราภรณ์ อมฤตนันท์ (2530: 56) ที่กล่าวว่า นักเรียนมัธยมศึกษา และนักศึกษาผู้ใหญ่ได้รับความรู้เรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานจากรายการโทรทัศน์มากที่สุด

ก. ด้านบทบาทของประชาชนกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาคณะศิลปกรรม ซึ่ง ประกอบด้วยนักศึกษา 4 ภาควิชา คือ ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปะประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาทัศนกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของประชาชนกับการ อนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับเห็นด้วยทั้งหมด อาจจะเป็นเพราะว่านักศึกษาทั้ง 4 ภาควิชามีพื้นฐาน ความรู้ใกล้เคียงกัน ในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นสูง (ปวส.) และศึกษาวิชาพื้นฐานในกลุ่มวิชาชีพ หมวดวิชาแกนศิลปกรรม วิชา 701-003 ศิลปะประจำชาติ ซึ่งเป็นวิชาบังคับในระดับปริญญาตรีทั้ง 4 ภาควิชาเหมือนกัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2529: 19, 33, 43) จึงทำให้มีความคิดเห็นใกล้เคียงกันและมีความคิดเห็นระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ว่าควรปลูกฝังค่านิยมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้แก่เด็กแต่เยาว์วัย ซึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้อง กับรายงานการวิจัยของ สมชาย สุวรรณจักร (2528: 81) ที่พบว่า ครูชายและครูหญิงในจังหวัด สุโขทัยส่วนมากเห็นว่า ควรสอนเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานในทุกระดับชั้น โดยจัดสอดแทรกใน วิชาอื่นที่บังคับเรียน ส่วนครูที่มีวุฒิการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีเห็นว่าควรสอนการอนุรักษ์ โบราณสถานในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยจัดเป็นวิชาอนุรักษ์โบราณสถานโดยเฉพาะ

ข. ด้านรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาคณะศิลปกรรม ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา 4 ภาควิชา คือ ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจำชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับไม่แน่ใจ ทั้ง 4 ภาควิชา อาจเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่มีพื้นฐานความรู้ที่ใกล้เคียงกัน หรืออาจเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากทางโทรทัศน์มากที่สุด ซึ่งรายการโทรทัศน์มักเน้นให้เกิดความเข้าใจและตระหนักคุณค่าของศิลปกรรมไทยอันดีงาม ควรแก่การอนุรักษ์รักษาไว้ ดังเช่นรายการเราคือคนไทย ของสถานีโทรทัศน์สีกองทัพอากาศ 3 รายการมรดกแผ่นดิน รายการแผ่นดินธรรม ของสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 รายการจดหมายเหตุกรุงศรี ของสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 รายการความรู้คือประทับใจ รายการบันทึกเมืองไทยของสถานีโทรทัศน์สีกองทัพอากาศช่อง 9 อสมท. รายการแผ่นดินธรรม รายการสวัสดีเมืองไทย ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า รายการโทรทัศน์มิได้เน้นในด้านรูปแบบและวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย จึงทำให้นักศึกษาไม่สามารถให้ความคิดเห็นในด้านนี้ได้

นักศึกษาภาควิชาศิลปกรรมและนักศึกษาภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยว่า ร้านค้าของที่ระลึก ร้านอาหาร จัดไว้นอกเขตโบราณสถานดีกว่าอยู่ในเขตโบราณสถาน ความคิดเห็นสอดคล้องกับหลักการและเหตุผล การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและศิลปกรรม ในส่วนของการพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและศิลปกรรม ซึ่งกล่าวถึงการใช้พื้นที่ไม่เหมาะสมโดยรอบเขตโบราณสถาน รุกล้ำเขตโบราณสถานทำให้โบราณสถานและศิลปกรรมหมดคุณค่า ความสง่างามและความสำคัญ ทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเสียหาย และขาดทัศนียภาพอันงดงาม (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน, 2528: 33) และนักศึกษาภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ยังมีความคิดเห็นด้วยว่า การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยไม่ก้าวหน้า เพราะขาดงบประมาณและผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2532: 52) ได้ให้ความคิดเห็นด้านการขาดแคลนงบประมาณว่ารัฐบาลสมควรให้งบประมาณแก่กรมศิลปากรเพิ่มขึ้น เพื่อเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรจะสามารถเดินทางออกไปตรวจตราโบราณวัตถุสถานทั่วประเทศไทย แห่งใดที่ไม่สำคัญก็อาจจะต้องทิ้งเพราะเหตุว่า ไม่สามารถมีผู้ดูแล

รักษาอยู่ได้ตลอดเวลา แต่ก่อนจะละทิ้งสมมติฐานแผนผังอย่างละเอียดและถ่ายรูปไว้ครบถ้วน รวมทั้งทำการชุดแต่งและชุดค้นด้วยถ้าจำเป็น เพื่อให้หุ่นขี้ผึ้งหลังสามารถศึกษาได้ในอนาคต และยังคงคล้องกับความคิดเห็นของ สันติภพ เจนกระบวนหัต, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ทรงวิทย์ ดุลประสิทธิ์ และ สุจิตต์ วงษ์เทศ (2524: หน้าพิเศษ) ที่กล่าวว่ารัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมศิลปากรปีละไม่กี่ล้านบาท ซึ่งได้แยกออกเป็นเงินเดือนข้าราชการและลูกจ้างแล้วจะเหลือเงินสำหรับการทำงานเป็นจำนวนไม่มากเท่าไรนัก ยกตัวอย่างเงินงบประมาณสำหรับการบูรณะ ซ่อมแซม ภาพจิตรกรรมฝาผนังในรับสถูปวิหารเก่าแก่ที่มีคุณค่าทั้งทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของคนไทยเพียงปีละหนึ่งล้านบาทเศษ ๆ แต่มีสมบัติที่จะต้องรักษามากมาย โดยจะต้องใช้เงินหลายสิบล้านบาท ทำให้มีงบประมาณไม่เพียงพอกับงานอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และได้กล่าวถึงด้านการขาดแคลนบุคลากรไว้ว่า กรมศิลปากรมีหน้าที่หลักในการหาบุคลากรศิลปวัฒนธรรมของชาติ มีนักวิชาการไม่พอ หรือนักวิชาการที่มีอยู่ยังไม่มีความรู้พอ เพราะนักวิชาการส่วนใหญ่ล้วนได้รับการอบรมจากสถาบันส่วนกลางและมีประสบการณ์น้อย ทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และระบบการศึกษาพื้นฐานของวิชาการด้านนี้ยังไม่เหมาะสม พร้อมทั้งเทคนิคขั้นสูงบางอย่างไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้นักวิชาการของกรมศิลปากรทำงานได้ นอกจากนี้ สันติภพ เจนกระบวนหัต และคณะ (2524: หน้าพิเศษ) ยังได้ให้ความเห็นต่อไปอีกว่า ปัจจุบันระบบการศึกษาแพร่กระจายออกไปในท้องถิ่นจำนวนมาก เช่น มีมหาวิทยาลัยทุกภาคและมีสถาบันระดับวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก ซึ่งสถานการศึกษาเหล่านี้หลายแห่งทำหน้าที่ปกป้องรักษา ศึกษาเกี่ยวกับสมบัติวัฒนธรรม ดังนั้น การหาบุคลากรสมบัติวัฒนธรรมของชาติไม่จำเป็นจะต้องใช้นักวิชาการของกรมศิลปากรเท่านั้น จึงจะทำการบูรณะ ซ่อมแซมวัตถุโบราณ จิตรกรรมฝาผนังได้ เพราะโดยความจริงแล้วถ้าหากนักประวัติศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ ช่างศิลปะ ของสถานการศึกษาของแต่ละภูมิภาคได้รับการแนะนำฝึกฝน อบรมบ้าง ก็อาจจะได้ผู้มีความรู้ ความสามารถในการที่จะสงวนและรักษาสมบัติวัฒนธรรมของชาติอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร

ส่วนนักศึกษาภาควิชาศิลปประจำชาติ และนักศึกษาภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นว่ามนุษย์เป็นผู้ทำลายโบราณสถานและศิลปโบราณวัตถุมากกว่าภัยธรรมชาติและภัยจากพืช จากสัตว์ ซึ่งกับความคิดเห็นของ ฟิลเดน (Feilden, 1979: 15) ที่กล่าวว่า มนุษย์เป็นตัวการที่อันตรายที่สุดต่อความยั่งยืนของสิ่งที่ตนสร้างสรรค์เสมอมา ไม่ว่าจะกระทำนั้น ๆ จะเกิดโดยตั้งใจหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ตาม

ค. ด้านการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาคณะศิลปกรรมประกอบด้วยนักศึกษา 4 ภาควิชา คือ ภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในระดับเห็นด้วยทั้ง 4 ภาควิชา อาจเป็นเพราะนักศึกษามีพื้นฐานความรู้ใกล้เคียงกัน

นักศึกษภาควิชาศิลปกรรมและภาควิชาศิลปประจําชาติ มีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยว่า ถ้าประเทศไทยไม่มีศิลปกรรมไทย จะทำให้คนต่างชาติไม่รู้จักประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ลอร์ดตันแคน แซนด์ซี่ (Lord Duncan Sandys) ประธานของยุโรป นอสตรา กล่าว ณ ที่ประชุมเรื่องการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม ซึ่งสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและ UNESCO ได้ร่วมกันจัดขึ้นระหว่าง วันที่ 4-7 พฤศจิกายน 2523 ที่ปรากฏในเอกสารเผยแพร่ของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2523: 3) ว่า "ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกำลังขยายตัวอย่างรวดเร็ว นักท่องเที่ยวจำนวนมากมายังคงไม่มีเป้าหมายที่จะเดินทางระยะไกล ๆ ไปยังต่างประเทศ ถ้าหากประเทศนั้น ๆ ไม่มีชื่อเสียงเลื่องลือในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมหรือลักษณะความงามพิเศษของแบบอย่างศิลปะ สถาปัตยกรรมสมัยต่าง ๆ หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งแตกต่างไปจากประเทศที่ตนอาศัยอยู่ ถ้าหากสิ่งที่ดีดังุดจางเหล่านี้หมดสิ้นไปไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีใดก็ตาม คนที่เคยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศเพื่อชื่นชมกับสิ่งเหล่านี้ ก็จะพากันตัดสินใจเลิกเดินทาง" ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีมรดกจากที่ประชุมสากลที่เมืองนีส ประเทศฝรั่งเศส ยกย่องให้ประเทศไทยเราเป็นแหล่งอารยธรรมสูงสุดในโลกจากการที่มีหลักฐานขุดค้น พบสิ่งที่มีมนุษย์ดึกดำบรรพ์ สร้างสรรค์ตกแต่งไว้ให้นักวิชาการทั้งหลายของโลกได้ศึกษาหาความจริงในความรุ่งเรืองของอดีตได้อย่างแน่ชัดจนเป็นที่ยกย่องในที่ประชุมนี้ว่า เป็นสิ่งสร้างสรรค์ที่เก่าที่สุด มีค่าสูงสุดสมควรยกย่องให้เป็นอารยธรรมของโลกได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525: 106)

นักศึกษภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ มีความคิดเห็นด้วยว่า กฎหมายพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในปัจจุบันไม่สามารถป้องกันการทําลายศิลปกรรมไทยได้ อาจเป็นเพราะว่า ในปัจจุบันนี้ปรากฏอยู่เสมอว่า มีบุคคลขโมยขุดเจดีย์เพื่อหาพระไปจำหน่าย มีการลอบตัดเศียรพระพุทธรูปไปขาย มีการขุดค้นหาเครื่องลายครามต่าง ๆ และที่เป็น

ข่าวครึกโครมมากที่สุดคือ กรณีทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ของประเทศไทยไปปรากฏอยู่ในสถาบันศิลปะชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งสอดคล้องและมีความคิดเห็นตรงกับศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล ที่กล่าวว่า "ข้าพเจ้าเห็นด้วยว่าที่จะมีการแก้ไขกฎหมายสำหรับผู้ที่ลักลอบขุดค้นโบราณสถานขุดหาโบราณวัตถุเพื่อนำมาจำหน่าย รวมทั้งลักลอบส่งโบราณวัตถุออกนอกประเทศด้วย ให้มีโทษรุนแรงยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน" (สุภัทดิศ ดิศกุล, ม.จ., 2532 : 53) และโครงการอนุรักษ์สิ่งแสดงลัทธิตามธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแสดงลัทธิศิลปกรรม ในข้อ 2 ว่า ควรแก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2528: 40)

นักศึกษาศาสนาวิชาหัตถกรรมมีความคิดเห็นด้วยว่า บุคลากรที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยมีน้อยเกินไป จนไม่สามารถถ่ายทอดหรือให้การศึกษากับประชาชนได้ ซึ่งตรงกับข้อความในวารสารศิลปวัฒนธรรม (สันติภาพ เจนกระบวนหัตถ์, 2524: 17) กล่าวว่า ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของกรมศิลปากรคือ ข่างอนุรักษ์เรามีไม่พอ งานหนักอย่างหนึ่งของหน่วยงานคือการฝึกช่างฝีมือ ข่างอนุรักษ์ ซึ่งแต่ละปีจะมีมาไม่ต่ำกว่า 100 คน คนพวกนี้เราจะฝึกจนกระทั่งชำนาญและใช้งานได้แล้ว แต่ก็ต้องปล่อยเขาไป เพราะรัฐบาลไม่มีงบประมาณที่จะบรรจุช่างอนุรักษ์ได้ ในปีหนึ่ง ๆ จะขออนุมัติบรรจุข้าราชการได้เพียงไม่กี่คนจึงทำให้ไม่มีบุคลากรเพียงพอที่จะทำการบูรณะ ซ่อมแซมศิลปกรรมได้ และถ้าหากทางองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งได้เงินมากมายเพราะศิลปกรรมไทยจะช่วยแบ่งเบาตั้ง เป็นกองทุนอนุรักษ์ให้กับงานอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยบ้าง ทางกรมศิลปากรก็ยินดีที่จะเป็นไกด์นำเที่ยวชมจิตรกรรมฝาผนัง ชั้นเยี่ยมของประเทศ ศิลปกรรมที่สำคัญ ๆ ของไทย พร้อมทั้งยินดีจะอบรมไกด์และบุคลากรอื่น ๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมไทย นางวารวณิกา ณ สงขลา เจ้าหน้าที่อนุรักษ์จากกรมศิลปากรกล่าว และยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ศาสตราจารย์วิชาติ กัลยาณมิตร (: 2525: 306)

ซึ่งกล่าวว่า "ในปัจจุบัน วิชาช่างตามแบบศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ขาดผู้สืบทอด เนื่องจากการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมจะต้องสอนและเรียนตัวต่อตัว ซึ่งจะต้องใช้เวลาสำหรับฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ผู้เรียนแต่ละคนอาจใช้เวลาเรียนไม่เท่ากัน ดังนั้นการเรียนวิชาศิลปะจึงไม่สามารถนำวิธีการศึกษาแบบปัจจุบันมาช่วยได้ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่หาผู้สนใจศึกษาวิชาการช่างตามแบบเดิมนั้นหาได้ยาก เพราะผู้เรียนไม่อาจทุ่มเวลาให้กับการเรียนได้ทันต่อความ

จำเป็นที่จะต้องหาเลี้ยงชีพ ความเสื่อมของการถ่ายทอดศิลปะ วัฒนธรรม แบบดั้งเดิมจึงมีหลายสาเหตุความเร่งรีบในการหาเลี้ยงชีพในโลกปัจจุบันก็เป็นสาเหตุหนึ่ง และสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้วิชาการต้องเสื่อมสูญ คือ การกล่าวหาว่าครูช่างมักมีความเห็นแก่ตัวและหวงความรู้ หากเราศึกษาถึงระบบการเรียนการสอนในอดีตแล้วก็อาจเห็นเป็นความจริง เพราะเท่าที่สืบทราบ ปรากฏว่าครูบางท่านเมื่อวิชาแก่ศิษย์ก็จะให้มีการสาบานว่า จะไม่บอกวิชาต่อไปให้แก่อื่นอีก หรือบางท่านไม่มีผู้สืบทอดวิชา ก็จะสั่งญาติให้บรรจุสมุดตำราไว้ในโรงศพเมื่อตนตาย เพื่อมิให้วิชาตกไปเป็นสมบัติแก่ผู้อื่น ในปัจจุบันระบบการศึกษาเป็นไปแบบตะวันตก มีการกำหนดหลักสูตร กำหนดชั่วโมงเรียน และมีการกำหนดปีที่จะเรียนให้สำเร็จ ทำให้การศึกษาวิชาช่างอยู่ในเวลาที่จำกัด หรืออาจได้รับความรู้ไม่เต็มที่ จึงทำให้มีความด้อยทางด้านวิชาการซึ่งไม่อาจที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย นักศึกษาคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาภาควิชาศิลปกรรม ภาควิชาศิลปประจําชาติ ภาควิชาออกแบบศิลปประยุกต์ และภาควิชาหัตถกรรม มีความคิดเห็นว่าเป็นอันหนึ่งเหมือนกัน 4 สาขา โดยสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ปัจจุบันประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ศิลปไทย ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ (2531: 39-43) กล่าวว่า ในปัจจุบันความสนใจของประชาชนต่อโบราณสถานยังอยู่ในวงแคบและมีความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน ในเรื่องความพอเหมาะพอดีในการใส่สิ่งใหม่ ๆ เข้าไป ฝ่ายที่มีแนวความคิดอนุรักษ์มาก ก็จะพยายามปฏิเสธสิ่งใหม่ที่เพิ่มเติมให้แก่โบราณสถาน โบราณวัตถุน้อยที่สุด ฝ่ายดำเนินการอาจมองในด้านความมั่นคงแข็งแรงของโบราณวัตถุสถานเป็นสำคัญ แต่ถ้าหากได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันหลาย ๆ ฝ่าย อาจเกิดความพอดีและความเหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์ได้

2. รัฐบาลขาดงบประมาณในการดูแลศิลปกรรมไทย และปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไม่เอื้ออำนวย ทำให้ประชาชนไม่สนใจการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ความคิดเห็นนี้ตรงกับความคิดเห็นของ สันติภาพ เจนกระบวนหัด, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์ และสุจิตต์ วงษ์เทศ (2524: หน้าพิเศษ) กล่าวถึงประเทศไทยเป็นประเทศที่มีสมบัติทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก มีหน่วยงานทางราชการเพียงหน่วยงานเดียวที่จะดูแลศิลปกรรมของชาติทั้งหมด คือ กรมศิลปากร แต่รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้กรมศิลปากรไม่เพียงพอกับงานอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยที่จะต้องรักษาเป็นจำนวนมาก ถ้ามองตามสภาพความเป็นจริง รัฐบาลมีภาระหนี้สินและความจำเป็น

กิจกรรมนักศึกษาในด้านงบประมาณ หรือวัสดุสิ่งของ เครื่องใช้ หรือขอความร่วมมือกับภาคเอกชน ที่มีวัตถุประสงค์ในทางเดียวกัน จะทำให้เกิดแนวทางที่ดีต่อนิสิตนักศึกษาในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

1. ควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการสอนเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ศิลปวัฒนธรรมไว้ให้เด่นชัดในทุกระดับ ยกตัวอย่าง ในระดับประถมศึกษาจัดเป็นวิชาบังคับเรียน และจัดสอดแทรกในวิชาอื่น ๆ เช่น วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย เป็นต้น สำหรับระดับมัธยมศึกษาจัดเป็นวิชาบังคับเรียน และสอดแทรกไว้ในวิชาอื่น ๆ เช่น วิชาสังคมศึกษา วิชาศิลปศึกษาและวิชาวิทยาศาสตร์ ในระดับอุดมศึกษาควรจัดเป็นวิชาอนุรักษ์ โบราณสถาน ศิลปโบราณวัตถุ วิชาอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย โดยเฉพาะและจัดเป็นวิชาที่บังคับเรียน
2. ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร กองสนเทศ และส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการเอกลักษณ์ไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อสนับสนุนการเรียน การสอนเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ด้านหนังสือ เอกสาร และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยไปยังสถานศึกษาต่าง ๆ
3. ควรมีการสนับสนุนให้สถานศึกษาได้จัดกิจกรรมในโอกาสพิเศษ เช่น วันอนุรักษ์ มรดกไทย วันสิ่งแวดล้อม เพื่อให้นักศึกษาตลอดจนประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม การอนุรักษ์ ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในบริเวณนั้น ๆ
4. ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ ศิลปกรรมไทยอย่างเพียงพอ
5. ควรให้การสนับสนุนในการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ทางสื่อสาร มวลชนเพื่อให้เยาวชนและประชาชนตระหนักและ เห็นคุณค่าในสมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อเสนอแนะสำหรับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

1. ในการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรี ของคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ควรกำหนดวิชาอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยเป็นวิชาบังคับในทุกสาขาวิชา และอาจจัดเป็นวิชาเลือกเสรีในการเรียนการสอนของคณะอื่น ๆ
2. ควรส่งเสริม ให้คณาจารย์ของสถาบันฯ ได้มีความรู้ ความเข้าใจเงินหลักการ และวิธีการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยอย่างกว้างขวาง
3. ควรสนับสนุนให้นักศึกษาและอาจารย์มีโอกาสร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยในโอกาสสำคัญต่าง ๆ
4. ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ค้นคว้า และเผยแพร่ศิลปกรรมไทยให้มากยิ่งขึ้น โดยต่อเนื่อง
5. ควรให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ ประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย
6. เพื่อเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย ควรจัดให้มีการอบรมครู อาจารย์ และนักศึกษา ในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาความคิดเห็น เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยของนักศึกษา อาจารย์ ในสาขาวิชาอื่น ๆ หรือการศึกษาระดับอื่น ๆ
2. ควรมีการศึกษาค้นคว้า เพื่อสร้างรูปแบบการให้ความรู้แก่คณาจารย์ และ นักศึกษาในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไทยที่มีประสิทธิภาพ
3. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการพัฒนาประเทศที่มีต่อการทำลายศิลปกรรมไทย